

**ISPEC ULUSLARARASI SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER
KONGRESİ
10-12 Haziran 2019**

**ISPEC
ULUSLARARASI SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER KONGRESİ
10-12 Haziran 2019
SİİRT/TÜRKİYE**

Editörler

Dr. Seniha AVCIL

Öğr. Gör. Yasemin AĞAOĞLU

**KONGRE TAM METİN
KİTABI**

ISBN 978-605-7811-00-4

**ISPEC ULUSLARARASI SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER
KONGRESİ
10-12 Haziran 2019**

ISPEC ULUSLARARASI YAYINEVİ®

TÜRKİYE

Bu kitabın tüm hakları ISPEC Yayınevi'ne aittir.

Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerinden sorumludurlar.

ISPEC PUBLICATIONS 2019©

Yayın Tarihi: 16.07.2019

ISBN 978-605-7811-00-4

**ISPEC ULUSLARARASI SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER
KONGRESİ
10-12 Haziran 2019**

KONGRE BİLGİLERİ

KONGRE ADI

ISPEC ULUSLARARASI SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER KONGRESİ

TARİHİ VE YERİ

10-12 Haziran 2019

Siirt Üniversitesi Ana Kampüsü, Ziraat Fakültesi

DÜZENLEYEN KURUMLAR

**İKSAD- İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Derneği
Siirt Üniversitesi
İSPEC Uluslararası Yayınevi**

KONGRE ONURSAL BAŞKANI

Prof. Dr. Murat ERMAN
SIIRT ÜNİVERSİTESİ REKTÖRÜ

BİLİM KURULU

Prof. Dr.. Salih MERCAN, Bitlis Eren Üniversitesi
Prof. Dr. Sarash KONYRBAYEVA, Kazak Devlet Pedagoji Üniversitesi
Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK, Namık Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Akbar VALADBİGİ, Urumiye Üniversitesi
Doç. Dr. Sehrana KASIMİ, Azerbaycan Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa METE, Gaziantep Üniversitesi
Doç. Dr. Yurii LATISH, Taraz Şevçenko Üniversitesi
Doç. Dr. Elvan YALÇINKAYA, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Yıldız SAADETTİN, Bağdat Üniversitesi
Doç. Dr. Dinara FARDEEVA, Tataristan Bilimler Akademisi

**ISPEC ULUSLARARASI SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER
KONGRESİ
10-12 Haziran 2019**

DÜZENLEME KURULU

*PSalih MERCAN, Bitlis Eren Üniversitesi, Kongre Başkanı
Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK- Namık Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Meral ÖZHAN - Siirt Üniversitesi
Prof Dr Hasan Basri MEMDUHOĞLU- Siirt Üniversitesi
Doç. Dr. Veysel OKÇU - Siirt Üniversitesi
Doç. Dr. Almaz AHMETOV- Bakü Devlet Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Seyithan SEYDOŞOĞLU
Dr. Mehmet DAĞ- Siirt Üniversitesi*

GENEL KOORDİNATÖR

Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÇİFTÇİ

KOORDİNATÖR

Öğr. Gör. Yasemin AĞAOĞLU

KONGRE DİLLERİ

Türkçe, İngilizce

DAVETLİ & ULUSLARARASI KONUŞMACILAR

*Dr. Sakina BAYRAMOVA - Bakü Devlet Üniversitesi
Reyhan DADAŞOVA- Azerbaycan Devlet Pedagoji Universiteti
Assist. Prof. Dr., Siniša PRVANOVA- The American University of Kurdistan
Assist. Prof. Dr. Serhan HAKGUDENER- The American University of Kurdistan
KARWAN SALIH WAISY- Iran
Assist Prof. Dr. Mudhaffar M. Noori
Ferhad Mikail TAHİR- University of Duhok
Prof.dr. Showkat Arif Mohammed
Mohamed MOHAMEDELHASSAN- Sudan
ГАЛИАРЫСТАН КУРБАНОВ- KBTU, Kazakistan*

İÇİNDEKİLER

KONGRE KÜNYESİ	i-ii
PROGRAM	iii-vi
FOTOĞRAFLAR	vii-xviii
METİNLER	xix-xxiv

METINLER	
YAZAR VE BİLDİRİ İSİMLERİ	Sayfa No
Abdulbasit SALTEKİN	
SAYRAFÎ VE ŞERÎ DELİLLER İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	1-11
SAYRAFÎ VE İSTİNBAT YÖNTEMLERİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	12-21
Abdurrahman MENGİ	
ÖZEL EĞİTİM OKULLARINDA TAŞIMALI EĞİTİM İLE İLGİLİ KARŞILAŞILAN SORUNLARIN BELİRLENMESİ: VAN İLİ ÖRNEĞİ	22-25
İŞİTME ENGELLİLER OKULUNDA ÇOCUĞU OLAN VELİLERİN EĞİTİM SÜREÇLERİNE KATILIMI İLE İLGİLİ SORUNLARIN BELİRLENMESİ: VAN İLİ ÖRNEĞİ	26-29
Arzdar KİRACI, Sibel CANAN	
SPECIAL GENDER CHARACTERISTICS OF MIGRANTS: THE CASE OF HAKKARI	30-39
Bedri ASLAN	
NİSYÂNIN ORUÇ İBADETİNE ETKİSİ	40-47
SEBZE VE MEYVELERİN SATIŞINDA CEHÂLET	48-58
Berfin GÖKSOY , Seyhun TUTGUN, Erdal BAYRAKCI	
DEMOKRASİ, EKONOMİK BÜYÜME VE GELİR EŞİTSİZLİĞİ İLİŞKİSİ	59-77
KIRSAL KALKINMA PERSPEKTİFİNDE YOKSULLUK VE YAPILABİLİRLİKLER	75-83
Davut OKÇU	
İSLAM DİNİNE GÖRE GAYRİ MÜSLİM ÖĞRETMENLERİN GÖREVLENDİRİLMESİ	84-89
Emin CENGİZ	
SİİRT ARAPÇA DİYALEKTİNDE KULLANILAN ATASÖZLERİNDE DİNİ MOTİFLER	90-101
SİİRT ARAPÇA DİYALEKTİNİN KONUŞULDUĞU BÖLGELERDEKİ DİLSEL FARKLILIKLAR	102-112
Erhan AKIN, Rezan KARAKAŞ, Gülcan MARAL	
YALVAÇ URAL'IN "TEMEL REİS İSPANAĞI YOĞURTSUZ YER" ADLI KİTABINDA DEYİM, ATASÖZÜ VE İKİLEMELER	113-118
ÖĞRENCİLERİN "MASAL ANLATICILIĞI" FARKINDALIĞINI GELİŞTİRME ÇALIŞMASI (SİİRT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)	119-131

**SIİRT ARAPÇA DİYALEKTİNİN KONUŞULDUĞU BÖLGELERDEKİ DİLSEL
FARKLILIKLAR**

Dr. Öğr. Üyesi Emin CENGİZ

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, Şırnak

ÖZET

Anadolu coğrafyası yüzyıllardan beri pek çok farklı kültür ve medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu durum onun dil çeşitliliği bakımından son derece zengin olmasını sağlamıştır. Türkiye’de konuşulan onlarca dilden birisi de Arapçadır. Bu dil, genellikle Türkiye’nin güneydoğu illerinde yaşayan Arap asıllı vatandaşlar tarafından konuşulmaktadır. Siirt ili de içerisinde Arapça konuşan insanların bulunduğu şehirlere sahiptir.

Siirt Arapça diyalekti, Siirt merkez ile Rıstâk bölgesi diye bilinen Tillo ilçesi ve etrafındaki altı yerleşim yerinde konuşulmaktadır. Bu yörede konuşulan Arapça diyalektinin bir yazılı dili bulunmamasıyla birlikte asırlardır şifahi kültüre dayanarak ayakta kalmayı başarabilmiştir. Tarihi süreç içerisinde farklı kültürlerle iletişime geçilmesi, bir yazılı sisteme dayanmaması ve değişen dünya algısı karşısında çeşitli aşındırıcı etkenlere maruz kalması neticesinde bu dilin ses, yapı ve karakterinde birtakım değişimler olmuştur. Siirt Arapçasının konuşulduğu Siirt merkez ile Rıstâk bölgesi arasında zamanla oluşan bu farklılıklar, bu dili konuşan insanlar tarafından kolaylıkla fark edilebilir seviyeye ulaşmıştır. Hatta Rıstâk bölgesindeki köyler arasında bile başta fonetik olmak üzere birtakım dilsel farklılıklardan söz etmek mümkündür. Bu anlamda lehçede hem bazı seslerin telaffuzunda hem bazı isim ve fiillerin kullanımında hem de sözlü edebiyat ürünlerinin lafız ve kullanım amaçlarında bazı farklılıklar meydana gelmiştir. Bu farklılıkların oluşmasında kültürel, coğrafi, fiziki ve demografik yapı gibi birtakım faktörler etkili olmuştur.

Bu çalışmada Siirt Arapça diyalektinin konuşulduğu bölgelerde oluşan dilsel farklılıklar ve bu farklılıkların altında yatan sebepler ele alınacaktır. Böylece hem bu diyalektin tanıtımı ve konuşulduğu yerler hakkında bilgi verilecek hem de bu lehçeye ait dil malzemesinin sahadan derlenerek kayıt altına alınması sağlanacaktır. Zira Siirt Arapçasının son yıllarda hızla zayıfladığı ve bu dili konuşan kişi sayısının giderek azaldığı bilinmektedir. Ayrıca bu çalışma, Siirt Arapçasının sahip olduğu dil malzemesini kayıt altına alarak yaşatılmasına katkı sağlamayı ve Anadolu’nun somut olmayan kültürel miraslarından sayılan bu dili korumaya yönelik bir farkındalık oluşturmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Dil, lehçe, Siirt Arapçası, Rıstâk, Tillo.

**LINGUISTIC DIFFERENCES IN THE REGIONS WHERE SIİRT ARABIC
DIALECT IS SPOKEN**

ABSTRACT

Anatolia's geography has been home to many different cultures and civilizations for centuries. This situation has made him very rich in language diversity. One of the dozens of languages spoken in Turkey is Arabic. This language is usually spoken by Arab peoples who live in southeastern Turkey. Siirt province is one of the cities with Arabic speaking people.

Siirt Arabic dialect is spoken in six villages around the town of Tillo, known as Siirt center and Ristaq region. Although there is no written language of the Arabic dialect spoken in this region,

it has been able to survive for centuries on the basis of oral culture. As a result of communication with different cultures in the historical process, not relying on a written system and being exposed to various abrasive factors in the face of changing world perception, there have been some changes in the voice, structure and character of this language. The differences between the Siirt Center and the Ristaq region, where Siirt Arabic is spoken, have reached a level that is easily recognizable by the people who speak this language. Even among villages in the Ristaq region, it is possible to mention some linguistic differences to be primarily phonetic. In this sense, there have been some differences in the use of some names and verbs in the pronunciation of some voices in the dialect and in the use of oral literature products. Some factors such as cultural, geographical, physical and demographic structure have been influential in the formation of these differences.

In this study, the linguistic differences in the regions where Siirt Arabic dialect is spoken and the underlying causes of these differences will be discussed. Thus, both the presentation of this dialect and the place where it is spoken will be informed and the language material belonging to this dialect will be compiled and recorded from the field. It is known that Siirt Arabic has declined rapidly in recent years and the number of people who speak this language is decreasing. In addition, this study aims to contribute to the recording of the language material of Siirt Arabic and to create an awareness for the protection of the language which is considered to be the tangible cultural heritage of Anatolia.

Keywords: Language, dialect, Siirt Arabic, Ristak, Tillo.

Giriş

Arap dünyasında yazı dili olarak “resmi, standart veya fasih Arapça” kullanılıyor olsa da günlük hayatta halk arasında bölgeden bölgeye birtakım dilsel farklılıklar gösteren lehçeler, ağızlar ve şiveler konuşulmaktadır. Bu yöresel ağızların geneli “ammice, halk Arapçası veya mahalli Arapça” şeklinde tarif edilmektedir. Dolayısıyla Arapçayı tam manasıyla öğrenilebilmek ve özellikle de Arap toplumlarıyla iletişime geçebilmek için fasih Arapçanın yanında ilgili toplumun kullandığı lehçenin de öğrenilmesi büyük önem arz etmektedir.

Sadece Arap dünyasında değil, Anadolu’da da asırlardır Arap asıllı halklar yaşamaktadır. Zira günümüzde Türkiye’de konuşulan onlarca dilden birisi de Arapçadır. Türkiye’nin özellikle Suriye ve Irak sınırlarına yakın illerinde ve güneydoğu illerinde Arapçaya ait lehçeler konuşulmaktadır. Arapçanın konuşulduğu illerden birisi de Siirt’tir. Bu dili, il merkezi ile Rıstâk¹⁶⁶ bölgesi olarak bilinen Sînép (Çatılı köyü), Fîrséf (Dereyamaç köyü), Halenzé (Siirt’e bağlı Bağtepe mahallesi), Tôm (İkizbağlar köyü) ve Fîskén (Doluharman köyü)’de yaşayan Arap asıllı veya sonradan Araplaşmış insanlar konuşmaktadır. Hatta bu yörede hala Arapça dışında başka bir dil bilmeyen yaşlı insanların olduğu bilinmektedir. Ancak son yıllarda okuma yazma oranının artmasıyla yeni neslin tamamına yakını Arapçanın yanında Türkçeyi biliyorken, üçüncü bir dil olarak Kürtçeyi de bilenlerin oranı azımsanmayacak kadar çoktur. Bu özelliğiyle Siirt ili; “üç dilli koca bir köy” olarak meşhur olmuştur.

Siirt Arapçası, asırlar boyunca yazılı kültürden yoksun bir şekilde tamamen sözlü kültüre dayanarak varlığını sürdürmeyi başarmış olsa da bu süreçte hem ses hem yapı anlamında önemli birtakım değişimlere uğramıştır. Nitekim bölgede konuşulan Kürtçe ve Türkçe gibi dillerden oldukça etkilenmiş, bu dillerden pek çok ödünç ses, kelime ve yapı almıştır.¹⁶⁷ Bu nedenle söz

¹⁶⁶ Farsçadaki رسته kelimesinden Arapçaya geçmiş olan Rıstâk (رستق), sözlükte siyahlık esmerlik veya birbirine yakın yerleşim yerleri ve otlaklar anlamına gelmektedir. Bk. Ebu’l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Alî b. Ahmed İbn Munzir el-Ensârî, *Lisânu’l-‘Arab (I-VI)*, thk. Abdullâh Ali el-Kebîr, Muhammed Ahmed Hasbullâh, Hâşim Muhammed eş-Şâzelî, (Kahire: Dâru’l-Me’ârif, t.y.), III/1635,1640.

¹⁶⁷ Gabriel Bituna, *Morfo-Sintaxa Dialectului Arab Nord-Mesopotamian Din Siirt, Turcia*, (Bükreş: Bükreş Üniversitesi Yayınevi, 2016), 11-12.

konusu lehçenin ele alınacağı bu çalışmada Arap alfabesinin yanında Latin harfleri de kullanılmıştır. Ayrıca Latin alfabesine birtakım transkripsiyon işaretleri eklenmiştir. Aşağıdaki tabloda bu çalışmada Siirt Arapça diyalekti için kullanılan alfabe ve transkripsiyon sisteminin ayrıntıları verilmiştir.

Sesli harfler:

آ : Â/â, Ê/ê	إ : Î/î	ؤ : Ū/û
أ : A/a, E/e	إ : Î/i	ئ : U/u

Sessiz harfler:

خ : H/h	ح : H/h	ج : C/c	ث : F/f	ت : T/t	ب : B/b	ء : ’
ص : S/s	ش : Ş/ş	س : S/s	ز : Z/z	ر : R/r	ذ : W/w	د : D/d
ق : K/k	ف : F/f	غ : Ğ/ğ	ع : ’	ظ : W/w	ط : T7t	ض : W/w
ي : Y/y	و : V/v	ه : H/h	ن : N7n	م : M/m	ل : L/l	ك : K/k

İlave Edilen Harfler

چ : Ç/ç	گ : G/g	او : O/o	پ : P/p	ژ : J/j
---------	---------	----------	---------	---------

Bu yazım sisteminin yanı sıra Siirt Arapçasının ses yapısında, latin alfabesinde bulunmayan é ve í gibi sesler de bulunmaktadır. Resmi Arapçada bulunmayan ve “gevrek e” diye tabir edilen (é) harfi, e ile i arasındaki imâleli bir sesi ifade eder. Örneğin *sené* (yıl), *kasabé* (ciğer), *şûşé* (şişe) gibi kelimelerin telaffuzunda görüldüğü gibi genellikle müenneslik te (ة) sinin karşılığı olarak kullanılır. Siirt Arapçasına has bir ses olan í harfi ise e, i ve u seslerinin karışımından çıkan bir ses olup genellikle resmi Arapçadaki i (kesra) sesinin değişime uğramasıyla oluşmuştur. Bu ses, Siirt Arapçasında oldukça fazla kullanılmaktadır. Örneğin *sítte* (altı), *míncél* (keser), *fítne* (fitne) gibi kelimelerde bu sesin kullanıldığı görülmektedir.¹⁶⁸

Bir toplumun kültürünü ve dünyaya bakış açısını bilmek, o toplumun dilini tanımakla mümkündür. Bir dili tam manasıyla tanımak için de o dili konuşan insanlar arasındaki benzeyen ve ayrışan yönleri bilmek gerekir. Bu noktadan hareketle söz konusu çalışmada Siirt Arapça diyalektinin konuşulduğu yörelerdeki fonetik nüanslar, bazı isim, fiil ve harflerin kullanımındaki değişiklikler ile atasözü ve tekerleme gibi sözlü kültür unsurlarının kullanımındaki farklılıklar ele alınacaktır. Ayrıca bu farklılıkların altında yatan sebepler tartışılacaktır. Yine bu çalışmada yapılan tespitler; ilgili dilin konuşulduğu bölgede yapılan birebir mülakatlar, saha araştırması ile yazılı ve görsel veriler ışığında toplanan verilerden oluşmaktadır. Yine çalışmanın konusu olan lehçenin araştırmacı tarafından biliniyor olması ve yazarın bölgenin çeşitli yerleşim yerlerinin dillerine hakim olması, bu konudaki kendi deneyim ve birikiminden yararlanma imkanı sağlamıştır.

1. Fonetik Farklılıklar

Siirt Arapçasının konuşulduğu yöreler genel hatları ve karakteristik yapısı itibarıyla temelde Siirt il merkezi ve Rıstâk bölgesi olarak ikiye ayrılabilir. Ancak bu taksimatın sınırlarını net

¹⁶⁸ Emin Cengiz, “Türkçenin Siirt Arapçasına Etkisi”, *Dil Bilimleri Klasik Sorunlar-Güncel Tartışmalar*, Ed. M. Nesim Doru, Ömer Bozkurt, (Ankara: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, Mardin Sesi Gazetecilik Matbaacılık Yayıncılık, 2018), 713.

hatlarla çizmek mümkün değildir. Bu bölgelerde yaşayan Arapların dillerinde birbirine benzeyen ve birbirinden ayrılan hususiyetler üzerinden bir gruplandırma yapılabilir. Bunların yanı sıra Rıstâk bölgesindeki yerleşim yerlerinde dahi bazı fonetik ve vurgu farklılıklarının olduğunu belirtmek gerekir.¹⁶⁹ Ancak lehçeyi iyi bilen birisi, karşısındaki kişi konuşmaya başladığı anda hemen hemen onun hangi köyden olduğunu tahmin edebilmektedir. Zira bu yerleşim yerlerinde yaşayan Arapların başta fonetik olmak üzere dillerinin kendilerine has birtakım özellikleri vardır. Aşağıda bu özellikler, örnekler üzerinde ele alınacaktır.

- **İmâle:** Sülâsî kökü ميل / *meyl* olan bu kelime sözlükte “bir yerden ayrılmak ve bir yöne doğru meyletmek” anlamlarına gelmektedir.¹⁷⁰ İstilah olarak ise imâle; “elif harfinin (l) sonrasında gelen kesraya yaklaştırılması¹⁷¹ veya ses uyumunu sağlamak için elifin yâ (ي) harfine, fethanın da kesraya yaklaştırılarak telaffuz edilmesi”¹⁷² şeklinde tanımlanmıştır.

Birçok Arap lehçesinde kullanılan imâle, klasik Arap dili gramer çalışmalarında da uzun uzadıya ele alınmıştır. Esasında “elif, yâ, fetha ve kesra” ile ilgili bir fonetik özellik olan imâle, Türkiye’de konuşulan Arapça diyalektlerinde sıklıkla kullanılan bir sestir. Siirt Arapçasında ise imâle, genellikle kelimelerin sonundaki müenneslik te (ة)’sinin telaffuzunda kullanılır. Ancak Rıstâk bölgesinde, özellikle Tillo ve Fırsêf (Dereyamaç) köyünde ise imâlenin müenneslik te (ة)’sinin yanı sıra bazı sözcüklerin telaffuzunda yoğun bir şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Örneğin buradaki Araplar, *yeprêx* (yaprak sarma), *seçêx* (saçak), *merkêz* (merkez), *ğenêm* (keçiler), *emêl* (bit), *cebêl* (dağ), *velêt* (çocuk), *nekêt* (huzursuzluk), *senêt* (senet), *kelêm* (kalem) gibi kelimelerin son hecelerinde bulunan e harfini é sesi ile imâleli bir şekilde telaffuz ederlerken, Siirt’in merkezi ile İkizbağlar köyü gibi diğer yerlerde düz e sesiyle söylenir.¹⁷³ Bunun yanı sıra yörenin diğer bölgelerinde de bazı kelimelerde imâlenin kullanıldığına rastlanabilmektedir. Örneğin Siirt merkez ve İkizbağlar köyünde الناس / *en-nês* (insanlar) ve زايد / *zâyéd* (daha fazla) gibi kelimelerde imâle kullanılmaktadır. Bu durum Rıstâk bölgesindeki fonetik farklılıkları ortadan kaldırmaz. Zira klasik kaynaklarda الناس / *en-nês* ve الحجاج / *el-Heccêc* gibi kelimelerin kıyasî olmalarına rağmen imâle ile telaffuz edildiği ifade edilmektedir.¹⁷⁴ Dolayısıyla bu tür kelimeler şâz kullanım olarak değerlendirilebilir.

Klasik kaynaklarda, isim ve fiillerin aksine harflerde imâlenin yapılamayacağı görüşü hakimken¹⁷⁵ Siirt Arapçasında ise her üç kelime türünde imâlenin kullanıldığı yerler görmek mümkündür. Örneğin أكل سمك / *Ekêl semêk* (balık yedi), ولاد أمس / *Velêd ems* (dünkü çocuk, acemi) ve ما كجأ / *Mê kiccê* (henüz gelmemiş) cümleleri incelendiğinde her üç kelime türünde imâlenin kullanıldığı görülecektir.

İmâle, Kürtçede oldukça yoğun olarak kullanılan bir sestir. Bu nedenle Siirt Arapçasının konuşulduğu bazı bölgelerde imâlenin daha yoğun kullanılıyor olması, o yerleşim yerlerinin Kürtçeden daha fazla etkilenmiş olabileceği şeklinde değerlendirilebilir. Zira Arap ve Kürtlerin iç içe yaşadığı Tillo’da imâlenin yoğun bir şekilde kullanılması bu kanıyı destekler niteliktedir.

¹⁶⁹ Emin Cengiz, “Siirt Arapçasını Yaşatmak”, *Türkiye’de Konuşulan Arap Diyalektleri*, Ed. Yaşar Acat, 1. bs., (İstanbul: Akdem Yayınları, 2018), 239.

¹⁷⁰ İbn Munzir, *Lisânu’l-‘Arab*, VI/4309.

¹⁷¹ Ebû Bişr ‘Amr b. ‘Uşmân b. Kanber es-Sîbeveyh, *el-Kitâb (I-V)*, thk ve nşr. ‘Abdusselâm Muhammed Hârûn, 3. bs., (Beirut: ‘Âlemu’l-Kütüb, 1983), IV/117.

¹⁷² Ebu’l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Mufasssal fî ‘İlmi’l-‘Arabiyye*, thk. Salih Kadâra, 1. bs., (Ammân: Dâru ‘Ammâr, 2004), 345-346.

¹⁷³ Emin Cengiz, “Siirt Arapçasını Yaşatmak”, 239.

¹⁷⁴ Bk. Zemahşerî, *el-Mufasssal*, 349.

¹⁷⁵ es-Sîbeveyh, *el-Kitâb*, 138-140; Doğan Fırncı, “İmâle Kurallarını İnşasında Müberred’in Kullandığı Bazı Kavramlar”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 40, (2016): 151

Sonuç olarak Siirt Arapçasında imâlenin genellikle müenneslik te'sini ifade etmek için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Tillo ve Firsêf köyü gibi Rıstâk bölgesinin bazı yerleşim yerlerinde imâlenin daha yoğun bir şekilde kullanıldığı ve bu iki yerleşim yerinde imâle ile telaffuz edilen pek çok kelimenin diğer bölgelerde normal e sesiyle söylendiği ortaya çıkmaktadır. İmâlenin eski Arap lehçelerinde yoğun bir şekilde kullanıldığı ve klasik kaynaklarda bu ses ile ilgili geniş bilgilerin yer aldığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra imâlenin pek çok kelimeye uygulanması ve birtakım ödünç kelimelerin de imâle ile telaffuz edilmesi, başta Kürtçe olmak üzere bölgede konuşulan diğer dillerden etkilenmenin neticesi olarak değerlendirilmiştir.

- **a/ ses:** Rıstâk bölgesinde imâlenin yerine “a” sesinin kullanıldığı yerler de vardır. Örneğin İkiizbağlar köyünde kullanılan نخسار / *nıxsér* (zarar ediyoruz) fiili, Tillo ve Siirt merkezde *nıxsâr* şeklinde telaffuz edilmektedir.¹⁷⁶

- **o/ ses:** Siirt Arapçasında bölgeden bölgeye kullanımı farklılık gösteren harflerden birisi de “o” sesidir. Örneğin Tillo ve Firsêf köyünde ‘*aqól* (akıl), ‘*asor* (ikinci) ve ‘*yínkol* (taşıyor) şeklinde söylenen kelimelerin Siirt’in merkezi, Halenzé mahallesi ve İkiizbağlar köyünde ‘*eşel*, ‘*asar* ve ‘*yínkél* şeklinde ince seslerle telaffuz edilmektedir. Dolayısıyla Tillo ve Firsêf köyünde telaffuzda daha geniş seslilerin kullanıldığı anlaşılmaktadır.¹⁷⁷

- **q/ ses:** Mısır, Suriye ve Irak’ta konuşulan Arapça lehçelerin aksine Anadolu’da konuşulan Arapça diyalektlerinde fasih Arapçadaki bazı seslerin korunduğu görülmektedir.¹⁷⁸ Bunlardan bir tanesi de ق / *kaş* harfidir.

Siirt Arapçası, büyük Mezopotamya diyalekt bölgesinin bir parçası olarak kabul edilen قَلْتُ (Kılту)¹⁷⁹ lehçesine ait bir diyalektir.¹⁸⁰ Bu lehçeyi konuşanlar, ق / *kaş* harfini fasih Arapçadaki gibi telaffuz ederken, bu harfin diğer Arap lehçelerinde farklı bir sese dönüştürüldüğü görülmektedir. Örneğin Mısır, Suriye ve Lübnan lehçelerinde ق / *kaş* harfi (أ) *hemze*’ye, Filistin ve Ürdün lehçelerinde ك / *keş* harfine, Körfez ülkelerinde ise “g” sesine dönüştürülmektedir. Bunun yanı sıra Fas lehçesinde ق / *kaş* harfinin fasih Arapçadaki gibi telaffuz edildiğini de belirtmek gerekir.¹⁸¹ Siirt Arapçasında ise ق / *kaş* harfinin bazı bölgelerde fasih Arapçadaki şekliyle korunduğu, bazı yerlerde ise e (أ) sesine dönüştürüldüğü görülmektedir. Örneğin Siirt merkezde قَلْتُ *kılту* (söyledim) kelimesinde ق / *kaş* harfi korunurken, Rıstâk bölgesinin bazı yerleşim yerlerinde ise bu kelimenin اَلْتُ / *iltu* şeklinde telaffuz edilmekte yani ق / *kaş* harfi *hemze*ye dönüştürülmektedir.¹⁸²

Siirt Arapçasının konuşulduğu bütün bölgelerde bazen bayanların konuşmalarında ق / *kaş* harfi *hemze*ye dönüştürülmektedir.¹⁸³ Örneğin bayanlar; قَامُوا / *kaşmû* (kalktılar) kelimesini اَمُو / *amû* şeklinde, قَصِير / *kaşîr* (kısa) kelimesini اَصِير / *asîr* şeklinde telaffuz etmektedirler.¹⁸⁴ Aslında bu telaffuz şekli Siirt Arapçasına özel bir kullanım olmayıp kadın-erkek ayrımı olmaksızın Mısır,

¹⁷⁶ Emin Cengiz, “Siirt Arapçasını Yaşatmak”, 239.

¹⁷⁷ Emin Cengiz, “Siirt Arapçasını Yaşatmak”, 239.

¹⁷⁸ Mehmet Şayır. *Mardin Arapça Diyalekti*, 1. bs., (İstanbul: akdem Yayınları, 2017), 24.

¹⁷⁹ Arapçanın “Kılту” lehçesine dair geniş bilgi için bk. Jastrow Otto, “Türkiye’de Arapça Diyalektleri - Karşılaştırmalı Tipolojiye Doğru”, çev. Muna Özezen, *Çukurova Üniversitesi SBE Dergisi*, c. 24, s. 2, (2015): 65-66.

¹⁸⁰ Cengiz, “Siirt Arapçasını Yaşatmak”, 223.

¹⁸¹ Şayır. *Mardin Arapça Diyalekti*, 24.

¹⁸² Snép (Çatılı) köyü hariç Rıstâk bölgesinin tamamında قَلْتُ / *kılту* kelimesindeki ق / *kaş* harfi *hemze*ye dönüştürülmektedir.

¹⁸³ Bk. Necim Gül, *Siirt Arapçasını Kurtarmak*, (b.y.: Sage Matbaacılık, 2013), 18.

¹⁸⁴ Cengiz, “Siirt Arapçasını Yaşatmak”, 238.

Suriye, Ürdün, Lübnan ve Filistin gibi çeşitli Arap ülkelerinde yaygın olarak rastlanabilen bir telaffuz şeklidir.¹⁸⁵

2. Bazı Kelime Farklılıkları

Siirt Arapçasının konuşulduğu bölgelerde bazı kelimelerin lafızları, kullanıldıkları yerleşim yerlerine göre farklılık göstermektedir. Aşağıdaki tabloda Siirt Arapçasında farklı kullanımları olan ve Arapçada isim, fiil ve harf diye tabir edilen kelime türlerinden örnekler verilmiştir:

---

¹⁸⁵ M. Şirin Çıkar ve Abdulhadi Timurtaş, “Siirt Yöresinde Konuşulan Arapçanın Temel Özellikleri”, *Nüşa Şaarkiyat Araştırmaları Dergisi*, yıl: 9, sayı: 28, (2009/I), 98; Bituna, *Morfo-Sintaxa Dialectului Arab Nord-Mesopotamian Din Siirt*, 19.

ISPEC ULUSLARARASI SOSYAL ve BEŞERİBİLİMLER KONGRESİ
10-12 Haziran 2019

Kelime	Siirt merkez	Tillo	Fırsêf	Snép	İkizbağlar	Fıskén
yol	tarîk	darþ	tarik	darþ	darþ	tarîk
içinde	fastu	fiyu	fiyu	fiyu	fiyu	fîyu
söyle	ķûl	ûl	ûl	kûl	ûl	ûl
yer	ķarf	arf	arf	karf	arf	arf
ağaç	sıcara	ceþş	sıcara	dêré	ceþş	dêré
kedi	sannôra	pıþşûné	pıþşêf	pıþşûné	pıþşûné	pıþşûné
ahır	âhôr	tavlé	tavîlé	tavle	tavlé	ıstabal
kurbağa	ravda‘e	ķaravķarav	şakavķiré	şakavķara	şkavķara	levdege
armut	tômânî	şakķôķ	şakķôķ	‘amberî	şakķôķ	şakķôķ
beğendim	rıwîtu	‘ıcbtu	‘ıcbtu	rıwîtu	rıwîtu	rıwîtu
nine	meymé	meymé	meymé	yemo	meymé	meymé
sus	ískít	hış	hış	hış	hış	hış
çok	ikfîr	bôvş	bôvş	bôvş	bôvş	bôvş
biraz	gemşé	ışveyye	ışveyyé	ışveyyé	ışveyyé	ışveyyé
oku	ıķrâ	ıķrî	ıķrâ	ıķrî	ıķrî	ıķrî
iniş	nezlé	nezlé	nezlé	nezlé	nezlé	hadra
bidon	vidon	vidon	vidon	vidon	vidon	tloké

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Siirt merkez ile Rıstâķ bölgesi arasında dilsel farklılıkların olduğu anlaşılmaktadır. Ancak dikkat çekici olan bir diğer husus ise Rıstâķ bölgesindeki bazı yerleşim yerlerinde de bazen merkezdekine benzeyen farklılıkların olması bazen de kendilerine has bir özellik ortaya koyabilmeleridir. Bu kadar dar bir alanda lehçede gözlemlenebilen farklılıkların en önemli nedeni, Siirt Arapçasının bir yazılı dilinin olmamasıdır. İkinci etkin sebep ise bazı bölgelerde farklı kültür ve dillerle etkileşimin yoğun, bazı bölgelerde ise daha kapalı bir toplum özelliğinin ön plana çıkmasıdır. Bu tabloya bakılarak Siirt Arapçasının bir standardının olmadığı ve her bölgede farklı konuşulduğu şeklinde bir sonuç çıkarmak son derece yanlış bir değerlendirme olur. Zira araştırmanın konusu gereği özellikle lehçenin konuşulduğu yörelerdeki dilsel farklılıklar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

3. Sözlü Edebiyat Ürünlerindeki Farklılıklar

Bir yazılı sistemi olmayan Siirt Arapçası, asırlardır varlığını şifahi kültüre dayanarak devam ettirmiştir. Yazılı bir dile sahip olmamanın dezavantajları olabilir. Ancak şifahi kültürün getirdiği avantajlar da göz ardı edilmeyecek kadar önemlidir. Zira esasında söze dayalı bir iletişim aracı olan dil, sözlü kültürde daha serbest, daha esnek ve ses çeşitliliği bakımından daha zengindir. Yazılı sistemin kalıplarına sıkıştırıldığında ise bu özelliklerinden çoğunu yitirebilir. Dolayısıyla asırlardır sözlü olarak yaşayan ve şifahen nesilden nesile aktarılan Siirt Arapçası, sözlü edebiyat ürünleri anlamında oldukça zengin bir hal almıştır. Bu ürünlerin büyük çoğunluğu özellikle son yarım asırda unutulup yok olmaktadır. Hal böyle iken lehçenin sahip olduğu sözlü edebiyat unsurlarının derlenerek muhafaza altına alınması büyük önem arz etmektedir. Bu maksada binaen söz konusu çalışma, Siirt Arapçasının sahip olduğu sözlü edebiyat unsurlarını derlemeyi ve lehçenin konuşulduğu yörelere göre bu ürünler arasındaki kullanım farklılıklarını incelemeyi hedef edinmiştir. Bu anlamda aşağıda, yörede kullanılan birtakım sözlü edebiyat ürünleri ve bölgeden bölgeye ortaya çıkan kullanım farklılıklarına örnekler verilecektir.

3.1. Atasözlerindeki Farklılıklar

Siirt Arapçasının en önemli sözlü edebiyat ürünlerinden birisi atasözleridir. Zira bu lehçe, atasözü varlığı açısından oldukça zengin bir yapıya sahiptir. Ancak lehçenin konuşulduğu bölgelerde kullanılan bazı atasözlerinde lafız farklılıkları olduğu göze çarpmaktadır. Bölgeler arasındaki yaşam tarzı farklılığı, dünyaya bakış açısı ve köy ile kent hayatının getirdiği çeşitli hayat şartları bu farklılıkların altında yatan temel nedenlerdendir. Aşağıda bu farklılıklara örnek verilecektir:

- *إِعْمَلْ جَكًّا او امسَلِّ لا تحتاج في الإمَحَلِّ / Í'mil çekké û imsellé lê tíhtêc fi 'l-imhellé* (Dikiş nakışla uğraş fakat mahalleye muhtaç olma.): Siirt Arapçasında kullanılan bu atasözü kişinin kimseye muhtaç olmamak için kendi emeğiyle ve alın teriyle çalışması gerektiğini tembihlemektedir. Bu atasözü genellikle Siirt merkezdeki Araplar tarafından kullanılmaktadır.¹⁸⁶ Rıstâk bölgesinde ise bu minvalde şu atasözü kullanılır: *اعمل السبت أو الأحد، لا تحتاج شا أحد / Í'mil is-sebt u'l-ehet lê tíhtêc şe ehet.* (Cumartesi pazar günleri çalış ama kimseye muhtaç olmaya.)¹⁸⁷ Bu atasözü ise daha çok kullanılmaktadır.

- *الله يسمع من فمك / Alla yísmeh mín fimmok* (Allah senin ağzından duysun): Bu ifade, arzu edilen bir şeyin gerçekleşmesi için söylenir. Söylenen şeylerin yüce Allah tarafından kabul görmesi temenni edilmektedir.¹⁸⁸ Rıstâk bölgesinde ise bu atasözü *الله يسمع حسك / Alla yísmeh hıssok* (Allah sesini duysun): şekilde söylenir.

Yukarıdaki atasözleri arasındaki lafız farklılıkları incelendiğinde, kırsal ile kent hayatı arasındaki yerleşim tarzının ve geçim kaynağının etkili olduğu açıkça görülmektedir. Zira kent hayatında daha çok mahalle kültürü hakim olduğu için insanlar bir şeye ihtiyaç duyduklarında mahalle halkından destek talep etmektedirler. Kırsalda ise mahalle kültürü hakim olmadığı için kişiler birbirlerine başka bağlarla bağlıdırlar. Ayrıca dikiş nakış gibi el sanatları kırsaldan ziyade kentte yaygın olan bir geçim kaynağıydı. Dolayısıyla bu iki atasözü arasındaki lafız farklılığı, kent hayatı ile kırsaldaki yaşam tarzı arasındaki farklılıkların dile yansımaları olarak değerlendirilebilir.

¹⁸⁶ Uğur Erman (Doğum 1977 Siirt) ile yapılan 09.04.2019 tarihli mülakat).

¹⁸⁷ Cengiz, "Siirt Arapçasını Yaşatmak", 258.

¹⁸⁸ Ayhan Mergen, *Siirtlinin Gönlünden Diline Yansıyan Atasözleri ve Deyimler Arapça Söylenişleriyle*, (Siirt: Özel Basım, 2017), 17.

3.2. Tekerlemelerdeki Farklılıklar

Siirt yöresinde yaşayan Arapların sözlü kültür unsurlarından bir tanesi de *hazzôriya* denen tekerlemelerdir. Aşağıda bu tekerlemelerin bölgelere göre gösterdiği farklılıklar ele alınacaktır. Örneğin Siirt merkezde karı-koca arasında bir anlaşmazlık olduğunda şu tekerlemeyle erkek, eşini huzurundan kovardı.¹⁸⁹

<u>Siirt Arapçası</u>	<u>Transkripsiyonu</u>	<u>Türkçesi</u>
حَجْنَجْلَه بَجْنَجْلَه	<i>Hecencîlé becencîlé</i>	Hacencele becencele
رَحْمَ الْجِدِّ فِي الرَّوْضَنَه	<i>Raḥ me'el-cîdî fîr-ravzané</i>	Tekeyle birlikte bahçeye gitti
زَرَعْتُ زَرْعَهُ فِي الْوَطَى	<i>Zara'tû zar'é fîl-vatâ</i>	Düzlükte bir ekin ekdim
جِبْتُ حَمَامَه تَلْقَطَى	<i>Kîc-cît hemêmé tûkîta</i>	Bir güvercin onu yemeye gelmiş
يَنْ شَلْقَطَى يَنْ بَلْقَطَى	<i>Yen şalkîta yen balkîta</i>	Ya ona tokat at ya da kaşlarını çat
فُومِي رُوجِي انْقَشِي	<i>Ḳûmî rôhin-ḳîşîti</i>	Kalk defol git!

Rıstâḳ bölgesinde de yukarıdakine benzer bir tekerleme bulunmaktadır. Ancak bu tekerlemenin hem lafızları hem kullanım amacı Siirt'tekinden farklıdır. Zira buradaki tekerleme, Türkçedeki “portakalı soydum baş ucuma koydum...” gibi oyunlarda sıranın kimde olduğunu belirlemek için söylenen “başlama tekerlemesi” maksadıyla söylenmektedir. Bu tekerlemenin her bir kelimesi, oyun oynayacak kişiler işaret edilerek söylenir. En son kelime kime denk gelirse oyuna o kişi başlar.¹⁹⁰ Rıstâḳ bölgesindeki tekerleme şöyledir:

<u>Siirt Arapçası</u>	<u>Transkripsiyonu</u>
حَجْنَجْلَه بَجْنَجْلَه	<i>Hecencîlé becencîlé</i>
طَارَا تِيْزُو	<i>Târâ tîzo</i>
بَلَكْت جِيْزُو	<i>Belkét ḥîzo</i>
أَنْي بَنْي	<i>Enye benye</i>
بِطَاق بِالْفَلْج بِزْنَايَة	<i>Bittâḳ bîl-felç bızînnâyé.</i>

Aynı dili konuşan bu insanların yaşam tarzları, örf ve adetleri, geçim kaynakları, fiziki çevreleri, ekonomik düzeyleri ve diğer kültürlerle olan komşulukları açısından birbirlerinden ayrılan özellikleri vardır. Tüm bu faktörler Siirt Arapçasına farklı renkler, tonlar ve melodiler katmıştır. Bu lehçeyi yaşatmak adına yapılması gerekenler hayata geçirilmediği takdirde bu farklılıkların

¹⁸⁹ Cumhur Kılıççioğlu (Doğum 1938 Siirt) ile yapılan 04.06.2018 tarihli mülakat.

¹⁹⁰ Cengiz, “Siirt Arapçasını Yaşatmak”, s. 259.

hiçbirinden söz etmek mümkün olmayacaktır. Zira bu lehçe yok olup giderse, bütün farklılıklar da eşitlenmiş olacaktır.

Sonuç

Siirt Arapçasının konuşulduğu yerleşim yerleri arasında hem fonetik hem bazı kelimelerin lafızlarında hem de sözlü edebiyat unsurlarının kullanımında birtakım farklılıklar tespit edilmiştir. Bölgeler arasındaki dilsel farklılıklar, lehçeyi konuşanlar tarafından kolaylıkla ayırt edilebilecek düzeydedir. Aynı dili konuşan bu insanların yaşam tarzları, örf ve adetleri, geçim kaynakları, fiziki çevreleri, ekonomik düzeyleri ve diğer kültürlerle olan komşulukları açısından birbirlerinden ayrılan özellikleri vardır. Tüm bu faktörler Siirt Arapçasına farklı renkler, tonlar ve melodiler katmıştır. Bu lehçeyi yaşatmak adına yapılması gerekenler hayata geçirilmediği takdirde bu zenginliklerin hiçbirinden söz etmek mümkün olmayacaktır. Zira bu lehçe yok olup gittiğinde bütün farklılıklar da eşitlenmiş olacaktır.

Kaynakça

- Arı, M. Ali, <https://www.youtube.com/watch?v=tYoa6Hn1XfM> (Erişim: 01.04.2019).
- Bituna, Gabriel, *Morfo-Sintaxa Dialectului Arab Nord-Mesopotamian Din Siirt, Turcia*, (Bükreş: Bükreş Üniversitesi Yayınevi, 2016).
- Cengiz Emin, “Siirt Arapçasını Yaşatmak”, *Türkiye’de Konuşulan Arap Diyalektleri*, Ed. Yaşar Acat, 1. bs., (İstanbul: Akdem Yayınları, 2018), s. 224-265.
- ....., “Türkçenin Siirt Arapçasına Etkisi”, *Dil Bilimleri Klasik Sorunlar-Güncel Tartışmalar*, Ed. M. Nesim Doru, Ömer Bozkurt, (Ankara: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, Mardin Sesi Gazetecilik Matbaacılık Yayıncılık, 2018), s. 711-727.
- Cengiz, Tekin (Doğum 1986 İkizbağlar (Tôm köyü)/Tillo) ile yapılan 02.04.2019 tarihli mülakat).
- Çıkar, M. Şirin ve Timurtaş, Abdulhadi, “Siirt Yöresinde Konuşulan Arapçanın Temel Özellikleri”, *Nüsha Şaarkiyat Araştırmaları Dergisi*, yıl: 9, sayı: 28, (2009/I), s. 87-112.
- Erman, Uğur, (Doğum 1977 Siirt) ile yapılan 09.04.2019 tarihli mülakat).
- Fırıncı, Doğan, “İmâle Kurallarını İnşasında Müberred’in Kullandığı Bazı Kavramlar”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 40, (2016), s. 147-166
- Gül, Necim, *Siirt Arapçasını Kurtarmak*, (b.y.: Sage Matbaacılık, 2013).
- İbn Munzir, Ebu’l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî, *Lisânu’l-‘Arab (I-VI)*, thk. Abdullâh Ali el-Kebîr, Muhammed Ahmed Hasbullâh, Hâşim Muhammed eş-Şâzelî, (Kahire: Dâru’l-Me‘ârif, t.y.).
- Kılıççıoğlu, Cumhuri, (Doğum 1938 Siirt) ile yapılan 04.06.2018 tarihli mülakat.
- Mergen, Ayhan, *Siirtlinin Gönlünden Diline Yansıyan Atasözleri ve Deyimler Arapça Söylenişleriyle*, (Siirt: Özel Basım, 2017).
- Otto, Jastrow, “Türkiye’de Arapça Diyalektleri -Karşılaştırmalı Tipolojiye Doğru”, çev. Muna Özezen, *Çukurova Üniversitesi SBE Dergisi*, c. 24, s. 2, (2015), s. 63-74.
- Sîbeveyh, Ebû Bişr ‘Amr b. ‘Uşmân b. Kânber, *el-Kitâb (I-V)*, thk ve nşr. ‘Abdusselâm Muhammed Hârûn, 3. bs., (Beyrut: ‘Âlemu’l-Kütüb, 1983).
- Şayır, Mehmet. *Mardin Arapça Diyalekti*, 1. bs., (İstanbul: akdem Yayınları, 2017).
- Zemahşerî, Ebu’l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî *el-Mufassal fi ‘İlmi’l-‘Arabiyye*, thk. Salih Kadâra, 1. bs., (Ammân: Dâru ‘Ammâr, 2004).

Kaynak Kişiler:

Nasri CENGİZ (Doğum 1951 Siirt)

Cumhur KILIÇÇIOĞLU (Doğum 1938 Siirt)

M. Ali ARI (Doğum 1940 öncesi? Siirt)

Ayhan MERGEN (Doğum 1957 Siirt)

Murat ERDAL (Doğum 1969 Siirt)

Nurettin KILIÇER (Doğum 1972 Siirt)

Uğur ERMAN (Doğum 1977 Siirt)

Tekin CENGİZ (Doğum 1986 İkizbağlar (Tôm köyü)/Tillo)

Ferhan DEMİR (Doğum 1986 Fıskén)

Aslan KARAKAŞ (Doğum 1985 Siirt)

Mahfuz SALTAN (Doğum 1988 Sinép (Çatılı) köyü)

Mehmet Ali DURGUN (Doğum 1990 Tillo)

Turgut UYSAL (Doğum 1993 Fırsêf (Dereyamaç) köyü)

(Mülakat Tarihi: 07.05.2019; Mülakat yeri: Kazimiye Medresesi Merkez/Siirt ve İkizbağlar Köyü Tillo/Siirt)